

dr hab. Lucyna Bakiera, prof. UAM
Wydział Psychologii i Kognitywistyki
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

Poznań, dnia 18 października 2023 r.

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr Ariadny Beaty Łady-Maśko

pt. *Wybrane czynniki osobowe i relacyjne związane z dojrzałością do rodzicielstwa oraz realizacją ról rodzicielskich*

napisanej pod kierunkiem
prof. UG dr hab. Marii Kaźmierczak (promotor)
i dr Pauliny Pawlickiej (promotor pomocnicza)
w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego

Podstawa formalna recenzji

Podstawę przygotowania recenzji stanowi powołanie na recenzenta rozprawy doktorskiej przez Radę Dyscypliny Psychologia Instytutu Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego (powiadomienie e-mailowe z dnia 23 czerwca 2023).

Ocena merytoryczna

Rozprawa doktorska ma formę cyklu pięciu, opublikowanych w latach 2020-2023, prac naukowych. Każdy tekst jest raportem z badań, które skupione są wokół tematu przewodniego wyrażonego w tytule rozprawy. Dysertacja stanowi spójny tematycznie zbiór prac naukowych. Wszystkie publikacje są pracami zbiorowymi (od dwóch do pięciu autorów), w których indywidualny wkład Doktorantki waha się od 25% do 70% ($M = 49\%$). Cykl składa się z czterech artykułów anglojęzycznych opublikowanych w specjalistycznych, renomowanych czasopismach i jednego polskojęzycznego rozdziału w pracy zbiorowej opublikowanej w wydawnictwie naukowym. Aktywność Doktorantki na

rzecz powstania publikacji obejmowała następujące działania: opracowanie koncepcji badań (wszystkie publikacje), zbieranie danych (wszystkie publikacje), analiza statystyczna (wszystkie publikacje), interpretacja uzyskanych wyników (wszystkie publikacje), przegląd literatury i przygotowanie publikacji (wszystkie publikacje) oraz pozyskanie funduszy (trzy publikacje). Współautorzy wyrazili zgodę na przedłożenie wskazanych tekstów jako części rozprawy doktorskiej.

W skład cyklu wchodzi:

- 1) Lipowska, M., Łada-Maśko, A. B., i Lipowski, M. (2021). Fathers' coping strategies and children's temperament as predictors of parental attitudes among Polish fathers. *Men and Masculinities*, 24(1), 23–45.
<https://doi.org/10.1177/1097184X20988897>
- 2) Kaźmierczak, M., Pawlicka, P., Łada, A., i Anikiej, P. (2020). Skala Wrażliwości Ainsworth – przykład zastosowania w badaniach naukowych. W: L. Bakiera (red.), *Rodzicielstwo: ujęcie interdyscyplinarne* (s. 191–204). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- 3) Kaźmierczak, M., Pawlicka, P., Łada-Maśko, A. B., van Ijzendoorn, M. H., i Bakermans-Kranenburg, M. J. (2020). How well do couples care when they are expecting their first child? Family and dyadic predictors of parental sensitivity in expectant couples. *Frontiers in Psychiatry*, 11: 562707.
<https://doi.org/10.3389/fpsy.2020.562707>
- 4) Łada-Maśko, A. B., i Kaźmierczak, M. (2021). Measuring and predicting maturity to parenthood: What has personality got to do with it? *Journal of Clinical Medicine*, 10(24), 5802. <https://doi.org/10.3390/jcm10245802>
- 5) Łada-Maśko, A. B., i Kaźmierczak, M. (2023). Dyadic approach to maturity to parenthood: Multilevel study on attachment in expectant and non-expectant couples. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*.
<https://doi.org/10.1080/02646838.2023.2230592>

Dysertacja stanowi ważne i interesujące studium nad dojrzałością do rodzicielstwa i pewnymi aspektami realizacji ról rodzicielskich. Wskazane teksty tworzą spójny wywód, który uzupełniony został omówieniem. Problem podjęty w rozprawie wpisuje się w problematykę psychologii rodziny, bliskich relacji interpersonalnych oraz psychologii

rozwoju człowieka. Rozważając tematykę zarysowaną w tytule dysertacji Doktorantka stawia sobie za cel dokonanie analizy wybranych czynników osobowych i relacyjnych dojrzałości do rodzicielstwa i realizacji ról rodzicielskich. Szczegółowe cele odnoszą się do następujących zadań: 1) weryfikacja modeli pozwalających na przewidywanie postaw rodzicielskich ojców dzieci w wieku przedszkolnym na podstawie cech indywidualnych ojców (strategii radzenia sobie ze stresem) oraz cech dziecka (temperamentu i płci); 2) zaprezentowanie polskiej wersji Skali Wrażliwości Ainsworth służącej do oceny jakości interakcji między rodzicami a dzieckiem; 3) przeanalizowanie predyktorów responsywności rodzicielskiej (funkcjonowania w rodzinie pochodzenia i związku intymnym) par spodziewających się pierwszego dziecka; 4) operacjonalizacja kategorii „dojrzałość do rodzicielstwa” i przygotowanie kwestionariusza służącego do jej pomiaru; 5) sprawdzenie roli przywiązania jako predyktora dojrzałości do rodzicielstwa.

Relacjonowane w cyklu publikacyjnym badania zaprojektowano w sposób uzasadniony postawionymi celami. Problemy badawcze zostały sformułowane i osadzone we właściwych ramach teoretycznych. Zarówno w tekstach stanowiących cykl publikacyjny, jak i w opisie rozprawy Doktorantka wykazuje kontrolę w doborze koncepcji i wyników badań stosownie do omawianej problematyki. W dysertacji nie dostrzegam też błędnych czy zbytecznych. Hipotezy prezentowane w kolejnych publikacjach stanowią jasną implikację przedstawionych założeń teoretycznych i doniesień z badań.

Jako podstawę badań własnych przyjęto model determinantów rodzicielstwa w opracowaniu Jay Belsky’ego oraz koncepcję zaangażowanego rodzicielstwa Lucyny Bakier. Podejścia te stały się podstawą autorskiego ujęcia dojrzałości do rodzicielstwa. Doktorantka przyjmuje, że dojrzałość do rodzicielstwa jest „gotowością do podjęcia w przyszłości ról rodzicielskich” (s. 11). Wynika ona z „osobistego nadania znaczenia rodzicielstwu oraz skoncentrowania aktywności i przeżyć na pełnieniu w przyszłości roli matki/ojca” (s. 11), dlatego obejmuje dojrzałość behawioralną, walencyjną i poznawczo-emocjonalną. Za przejaw realizacji ról rodzicielskich przyjęto responsywność rodziców oraz postawy wobec dziecka. Tło teoretyczne przeprowadzonych badań przedstawione zostało w sposób uporządkowany i adekwatnie do tematu rozprawy wyrażonego w tytule, co znacząco dopełnia raporty z badań.

Przeprowadzone badania i analizy statystyczne wskazują m. in. na zróżnicowane zależności między strategiami radzenia sobie ojców ze stresem a płcią dziecka w okresie średniego dzieciństwa. Aktywne strategie radzenia sobie ze stresem stosowane przez ojców współwystępują z większym nasileniem akceptującej postawy wobec córek, a stosowanie strategii bezradności wiąże się z postawą odrzucającą córkę. Strategia ta nasila także postawę nadmiernie ochraniającą ujawnianą zarówno wobec córek, jak i synów. Ponadto ustalono mediującą rolę temperamentu dziecka w relacji między strategiami radzenia sobie ojców ze stresem a ich postawami wychowawczymi. Przeprowadzone badania pozwoliły także Doktorantce na sformułowanie interesujących wniosków na temat odmiennych zależności między wspólną opieką rodziców prenatalnych nad symulatorem niemowlęcia a ich responsywnością, a także podkreśliły rolę spostrzeganej empatii partnera dla nasilenia responsywności rodzicielskiej. Ważnym rozpoznaniami są ponadto wyniki odnoszące się do predyktorów dojrzałości do rodzicielstwa, m. in. te wskazujące, że unikanie przywiązaniowe obniża ogólną dojrzałość do macierzyństwa/ojcostwa, jak i jej poszczególnych aspektów (dojrzałość walencyjną, behawioralną i poznawczo-emocjonalną).

Przeprowadzone badania świadczą o umiejętności planowania i realizowania projektów badawczych. Omówiono je w sposób zdyscyplinowany i esencjonalny. Rozprawę cechuje poprawność logiczna (trafność rozumowania i argumentowania), a także poprawność rzeczowa (wiedza racjonalna, poprawne opracowywanie i przedstawienie osiągnięć naukowych). Istotnym walorem cyklu publikacji są dyskusje wyników, w których prezentowane ustalenia interpretowane są w świetle wcześniejszych badań. Doktorantka wykazała także dbałość o etyczną stronę badań. Procedury badawcze każdorazowo uzyskały pozytywne opinie Komisji ds. Etyki Badań Naukowych Uniwersytetu Gdańskiego (jak podano w opisie rozprawy) lub Komisji Etyki ds. Projektów Badawczych Instytutu Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego (jak podano w artykułach cyklu) oraz Niezależnej Komisji Bioetycznej ds. Badań Naukowych Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego.

Do szczególnych walorów rozprawy doktorskiej zaliczam:

- Celny wybór problematyki badań ze względu na niewystarczającą wiedzę na temat dojrzałości rodzicielskiej, przy jednoczesnym znacznym zapotrzebowaniu praktycznym na aplikacyjne konkluzje z badań.

- Spójność i dopełnianie się kolejnych badań nad dojrzałością do rodzicielstwa prezentowanych w cyklu publikacji.
- Zaakcentowanie relacyjnych czynników dojrzałości do rodzicielstwa (uzyskane dane pozwalają wnioskować nie tylko o indywidualnym przygotowaniu do rodzicielstwa i jego realizacji, ale także o współrodzicielstwie).
- Badanie par, a nie tylko osób funkcjonujących w parach (związkach) intymnych.
- Badanie ojców i bezpośredni kontakt z badanymi mężczyznami.
- Opracowanie dwóch bardzo wartościowych narzędzi badawczych o dobrych właściwościach psychometrycznych – polskiej wersji Skali Wrażliwości Ainsworth i Skali Dojrzałości do Rodzicielstwa. Narzędzia te pozwalają pogłębić wiedzę na temat demonstrowanej (a nie deklarowanej) wrażliwości rodziców oraz różnych aspektów gotowości do rodzicielstwa.
- Bardzo dobre rozeznanie w światowej literaturze przedmiotu. Doktorantka umiejętnie korzysta z literatury, klarownie prezentuje ustalenia naukowe i przywołuje prezentowane w literaturze wyniki badań. Przyjmowane założenia są stosowne do aktualnego stanu wiedzy.

Lektura recenzowanej rozprawy nasuwa również kilka komentarzy, których uwzględnienie w następnych działaniach naukowo-badawczych być może będzie dla Doktorantki przydatne. Wymienione poniżej uwagi mają charakter porządkujący, polemiczny i nie zmieniają pozytywnej oceny rozprawy.

- Dbłość o czystość terminologiczną nasuwa pytania o relację między doświadczeniem rodzicielstwa prenatalnego a postnatalnego, szczególnie w odniesieniu do roli społecznej. W świetle tez podanych w cyklu i jego omówieniu pojawia się też pytanie, czy kobieta w ciąży jest matką czy do bycia nią się przygotowuje. Analogiczne pytanie dotyczy mężczyzny – czy oczekując narodzin pierwszego dziecka pełni rolę rodzicielską, czy się do niej szykuje. Jeżeli oczekiwanie na poczęte dziecko nie jest pełnieniem roli rodzicielskiej, to uwagi na temat responsywności rodzicielskiej mogą być nadinterpretacją (responsywność ojcowska przyszłego ojca?). Na podstawie danych dotyczących antycypowanej roli rodzicielskiej nie można wprost wnioskować o sposobie faktycznego realizowania roli matki/ojca. I jest też szersza wątpliwość – na ile badanie osób w okresie przejścia

do rodzicielstwa (oczekujących na narodziny pierwszego dziecka; *expectant couples*), pozwala wnioskować o ich funkcjonowaniu w rolach rodzicielskich. Doktorantka zwraca uwagę na ograniczenia prowadzonych badań, natomiast ważna wydaje się również refleksja na ten temat i ostrożność w formułowaniu przewidywań dotyczących rzeczywistego zachowania w przyszłości.

- Pewien niedosyt pozostawia funkcja eksplanacyjna referowanych w rozprawie koncepcji i wyników badań. Prezentowane są twierdzenia lub terminy, które nie są, moim zdaniem, wystarczająco uzasadniane. Wspierane są literaturą, ale w niewielkim stopniu analizowane. W przypadku artykułów, które są raportami z badań jest to zrozumiałe (właśnie ze względu na ich raportujący charakter, co wymusza pewną skrótowość), natomiast omówienie cyklu publikacji pozwoliłoby na zaprezentowanie wyjaśnień. Przykładem oczekiwanych dociekań jest kategoria *aktywizacji roli rodzicielskiej* / *aktywacji roli rodzicielskiej* (podkreślenie moje; terminy podawane są zamiennie). Doktorantka posługuje się nią wobec par oczekujących na narodziny pierwszego dziecka, ale kategoria ta nie została wyjaśniona. Jeżeli przyjmiemy, że rola społeczna stanowi określony w danej kulturze przepis, który wyraża zgeneralizowane oczekiwania społeczne kierowane pod adresem jednostki pełniącej daną rolę, to aktywizacja roli świadczyć może o nasileniu (czego?) świadomości oczekiwań czy dokładności ich realizacji. Utożsamianie się z daną rolą, jej wymogami oraz oczekiwaniami społecznymi wobec niej wyraża indywidualność jednostki, dlatego warto zwrócić uwagę na odmienne orientacje wobec roli (podmiotową i przedmiotową), które polaryzują proces aktywowania roli. Aktywizację rozumiem jako zintensyfikowanie aktywności, ale w rozprawie nie podano kryteriów zmian ilościowych i wskaźników aktywizacji. Bez odpowiedzi pozostaje pytanie, dlaczego aktywizacja odnosi się do roli społecznej. Jaki zakres ma to pojęcie, a zatem jakie czynniki (wydarzenia) nasilają (aktywizują) realizację roli matki/ojca w prenatalnej fazie rozwoju dziecka. Ustalenia te są istotne z punktu widzenia interpretacji danych laboratoryjnych (opieka nad symulatorem niemowlęcia) i ich generalizacji na funkcjonowanie dorosłych w rolach rodzicielskich (i ważne dla zrozumienia np. takich twierdzeń: „kobieta ze zaktywizowaną rolą rodzicielską (...) w sytuacji opieki nad symulatorem niemowlęcia okazała się być

niewrażliwym rodzicem” s. 199). Doktorantka nie skomentowała również ujęcia aktywizacji roli rodzicielskiej jako czynnika rozwojowego (nie jest jasne, dlaczego tak specyficznie identyfikowana aktywizacja roli rodzicielskiej stanowi czynnik rozwojowy; czy wobec tego brak takiej aktywizacji zakłóca/spowalnia rozwój jednostki?).

- Może błahostką jest spostrzeżenie dotyczące definicji dojrzałości do rodzicielstwa, ale zwrócę na nią uwagę, ponieważ może otwierać różne interpretacje. Doktorantka podaje, że dojrzałość do rodzicielstwa jest „gotowością do podjęcia w przyszłości ról rodzicielskich, wynikającą z osobistego nadawania znaczenia rodzicielstwu” (s. 11). Jeżeli dojrzałość jest atrybutem jednostki, to dotyczy roli rodzicielskiej (nie ról). Zastosowanie liczby mnogiej sugeruje wielość ról rodzicielskich, które może pełnić jednostka. Czy są inne role rodzicielskie niż matka lub ojciec? Jeśli tak, to jakie. W rozprawie nie wyjaśniono, w jaki sposób interpretowana jest rola (społeczna, grupowa) oraz rola rodzicielska.
- Osiągnięcie przedstawione przez Panią mgr Ariadnę Beatę Ładę-Maško jest wartościowe i świadczy o bardzo dobrym przygotowaniu Doktorantki do prowadzenia aktywności naukowo-badawczej. Uważam, że jest na tyle wartościowe, że pozytywna autoewaluacja Doktorantki nie jest konieczna (np. „stworzenie unikalnego w Polsce i na świecie kwestionariusza” – s. 28; „zaprezentowane badania obserwacyjne par w procesie przygotowania do rodzicielstwa są nowatorskie zarówno na gruncie polskim, jak i międzynarodowym” – s. 35; „unikalny w skali światowej kwestionariusz” – s. 36), a narzuca recenzentowi ocenę, do której przedstawienia został powołany i się zobowiązał.

Ocena formalna

Konstrukcja rozprawy doktorskiej (cykl publikacji wraz z ich omówieniem) stanowi bardzo czytelne opracowanie. Całość odpowiada problemowi sformułowanemu w tytule i składa się ze streszczenia (w języku polskim i angielskim), opisu rozprawy doktorskiej wraz z bibliografią (spis sporządzony zgodnie ze standardami APA 6) oraz pięciu publikacji naukowych. Dołączono również oświadczenia współautorów publikacji tworzących cykl. Graficzna strona tak przygotowanej dysertacji zwraca uwagę uporządkowaniem. Zarówno

teksty tworzące zbiór publikacyjny, jak i ich omówienie napisane są czytelnie, bez błędów merytorycznych i językowych. Z formalnego punktu widzenia stwierdzam, że układ rozprawy doktorskiej tworzy spójną i bardzo klarowną całość.

Konkluzja

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi rozwiązanie oryginalnego zadania naukowego i wskazuje na umiejętność prowadzenia badań naukowych. Doktorantka wykazała, że potrafi analizować i krytycznie oceniać uzyskane rezultaty badań. Dostrzega również kierunki dalszych badań. Rozprawa wnosi w przedmiotowym zagadnieniu wkład w rozwój wiedzy z zakresu psychologii.

Dysertacja pt. *Wybrane czynniki osobowe i relacyjne związane z dojrzałością do rodzicielstwa oraz realizacją ról rodzicielskich* przygotowana przez Panią mgr Ariadnę Beatę Ładę-Maško w mojej ocenie spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003r. Nr 65, poz. 595). Rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w dyscyplinie psychologia oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. W związku z tym stawiam wniosek o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie Pani mgr Ariadny Beaty Łady-Maško do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora.

Lucyna Bakiera

